

วัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง*

TEMPLES AND TOURISM PROMOTION ON THE MEKONG RIVER

พระจำนงค์ ผมไผ่

Phra Jumnong Pompai

ยุภาพร ยุภาศ

Yupaporn Yupas

ภักดี โพธิ์สิงห์

Pakdee Phosing

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Rajabhat Maha Sarakham University, Thailand

E-mail: jumnongkai@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพของวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง 2) วิเคราะห์ศักยภาพของวัดที่มีส่งผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง 3) พัฒนารูปแบบวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง การวิจัยนี้ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสม แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาศักยภาพของวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขงใช้การวิจัยเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 รูป/คน ระยะที่ 2 วิเคราะห์ศักยภาพของวัดที่มีส่งผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง โดยการสร้างแบบสอบถาม เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 382 คน จาก 5 จังหวัด ระยะที่ 3 พัฒนารูปแบบวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง โดยใช้การวิเคราะห์สมการโครงสร้าง และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดล ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง มี 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน และปัจจัยส่งเสริม จำนวน 6 ด้าน 2) ศักยภาพการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง มีตัวบ่งชี้ 4 ด้าน คือ 2.1) ด้านการจัดสถานที่ 2.2) ด้านการจัดสภาพสิ่งแวดล้อม 2.3) ด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตประชาชนในท้องถิ่น 2.4) ด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ 3) รูปแบบการพัฒนาวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลัก 10 องค์ประกอบย่อย และ 75 ตัวชี้วัด โดยองค์ประกอบหลัก ประกอบด้วย 1) ตัวชี้วัดด้านความสำเร็จ 2) ตัวชี้วัดด้านการส่งเสริม ยืนยันโดยสมการและการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดล อยู่ในระดับดีเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

คำสำคัญ: วัด, การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา, เส้นทางลุ่มน้ำโขง

* Received 20 April 2020; Revised 10 May 2020; Accepted 18 May 2020



Abstract

This research aimed 1) to study the temple potential and tourism promotion on the Mekong River 2) to analyze potential of temple and tourism promotion on the Mekong river 3) to development a model for the temple and tourism promotion on the Mekong river. This research is a quantitative method. The research had 3 phases. The first phase was to use document research and the interview with 10 experts / person. 2) The second phase was to use factors affecting the temple and tourism promotion on the Mekong river by creating a questionnaire data were collected from a sample group of 382 people, data were collected from 10 target groups of 382 people. 3) The third phase was to use reate a model for the temple and tourism promotion on the Mekong river by using structural equation analysis And confirmatory component analysis of the model. The findings were 1) factors affecting the tourism promotion success of temples on the Mekong river, there are 3 factors which are external, internal, and promoting factors in 6 aspects. 2) the potential for tourism promotion of temples on the Mekong river has 4 indicators, which are 2.1) Place management 2.2) Environmental arrangement 2.3) Cultural value and local people's way of life 2.4) Value Historical. 3) model temple development and tourism promotion on the Mekong river consists of 2 main components, 10 sub-elements and 75 indicators, the main components consist of 1) success indicators 2) promotion indicators confirmed by the equation and confirmatory component analysis of the model at a good level according to the assumptions.

Keywords: Temple, Promotion of Religious Tourism, Mekong River

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้กับประเทศเป็นอย่างมาก ถือเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อกลไกการพัฒนาประเทศไทย การส่งเสริมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งนำมาสู่การสร้างอาชีพ การจ้างงานทั้งในภาคการท่องเที่ยวโดยตรงและการจ้างงานในภาคอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องตามมาเกิด การกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนและท้องถิ่นมากขึ้น จะนำไปสู่การสร้างความสำเร็จเติบโตทาง เศรษฐกิจและมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนานั้น ถือเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการชมหรือสัมผัสสถาปัตยกรรมด้านศาสนา การท่องเที่ยววัด ศาสนสถาน และสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา (มาโนช พรหมปัญโญ, 2556)



ในปัจจุบันนับบทบาทด้านการท่องเที่ยวของวัดมีมากขึ้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวให้ความสนใจกับกิจกรรมของวัดมากขึ้น อีกทั้งวัดก็พยายามจัดกิจกรรมทางศาสนาและก่อสร้างศาสนวัตถุเพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชนเช่นกัน ตัวอย่างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่พบเห็นได้ในวัด เช่น ศึกษาความเป็นมา ชมศิลปกรรม นมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำบุญทำทานตามความเชื่อฝึกปฏิบัติธรรมทำสมาธิ เพื่อมาพักผ่อนหย่อนใจ พร้อมกับการชมทัศนียภาพของธรรมชาติ และการจับจ่ายซื้อสินค้าท้องถิ่นที่ผู้คนในชุมชนรอบข้างวัดนำมาจำหน่ายตามที่แต่ละวัดจะมีกิจกรรม เป็นต้น (เอกรินทร์ พึ่งประชา, 2550) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยรักษาสีงแวดล้อม กล่าวคือ เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ย่อมทำให้ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวเห็นคุณค่าของสิ่งแวดลอมที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นเหตุให้มีการมีการช่วยกันรักษาสภาพภูมิทัศน์ของสิ่งแวดลอมในชุมชน เพื่อสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้น และสามารถอาศัยรายได้จากการท่องเที่ยวมาสนับสนุนในการดูแลรักษาสีงแวดลอมของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ อันเป็นการนำทรัพยากรการท่องเที่ยวมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า (ฉันทศวรรณณอม, 2552)

วัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนอารยธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่นอันเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอีกด้วย นอกจากวัดจะจัดว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่งแล้ววัดยังเป็นสถานที่ทำบุญในโอกาสต่าง ๆ ทั้งงานทำบุญที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรงและงานมงคลและงานอวมงคลของชาวบ้าน หรืออาจเรียกได้ว่าวัดมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวไทยเนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของคนไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดจึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งที่รวบรวมงานศิลปะวิทยาการและความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งงานศิลปกรรมเหล่านี้ นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าและเป็นเสมือนเอกลักษณ์ความเป็นชาติไทย ปัจจุบันวัดมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมคือ การเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถานที่สำคัญ เพราะภายในวัดประกอบไปด้วยศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรมและความเจริญของชาติอันเป็นแหล่งรวม ที่สามารถศึกษาประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรมศิลปกรรม สถาปัตยกรรมรวมทั้งการเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน นอกจากนี้วัดยังเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงาม สงบ สันโดษตามหลักพระพุทธศาสนา แม้ปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดลงแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่ บทบาทของวัดยังคงมีค่อนข้างมาก คือเรื่องของการพัฒนาชุมชน การพัฒนาอาชีพและความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจซึ่งยังคงมีอยู่เสมอไม่ว่าจะอย่างไร วัดจึงมีบทบาทอย่างยิ่งในสังคมไทย (พระมหาบุญพิเศษฐ์ จันทร์เมือง, 2553) ดังนั้น



ปัจจุบันวัดจึงมีการปรับตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยการพัฒนาทรัพยากรและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ภายในวัดให้สามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อปรับตัวให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอย่างสมบูรณ์แบบ เช่น การปรับปรุงซ่อมแซมบูรณะโบสถ์ วิหาร หรือการปรับปรุงห้องน้ำและสถานที่จอดรถให้มีมากขึ้น เป็นต้น ที่สำคัญการปรับปรุงและพัฒนาวัดที่ดีนั้น ต้องคงคุณค่าและเอกลักษณ์ของความเป็นวัดไว้ เพื่อไม่ให้สิ่งดี ๆ สูญหายไปจากสังคมไทยและพระพุทธศาสนา วัดควรเป็นสถานที่แห่งการเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา รวมไปถึงเป็นสถานที่รวบรวมศิลปกรรม พุทธศิลป์ต่าง ๆ ที่มีคุณค่า อีกทั้งวัดยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนชาวไทย เป็นต้น หากทำให้วัดได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ควรคำนึงถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่จะตามมาโดยการศึกษาถึงผลดีและผลเสียอย่างจริงจัง ดังที่กล่าวมาแล้วเพื่อนำผลที่ได้มาใช้เป็นหลักในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ภายในวัด โดยต้องคงเอกลักษณ์และบทบาทของวัดเอาไว้เพื่อพุทธศาสนิกชนชาวไทยและเป็นการสืบต่อของพระพุทธศาสนาเพื่อชนรุ่นหลัง (สุรศักดิ์ ศิลาวรรณา, 2550)

เมื่อวัดเป็นสถาบันที่อยู่ควบคู่กับสังคมไทย สร้างคุณูปการทางด้านวัตถุและพัฒนาทางด้านจิตใจ หลอมรวมความเป็นหนึ่งเดียวในชาติมาอย่างยาวนาน มีศักยภาพหลากหลายส่งเสริมการพัฒนาประเทศในหลากหลายรูปแบบ ความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง โดยเฉพาะจังหวัดหนองคาย จังหวัดนครพนม จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดบึงกาฬ เพราะเป็นจังหวัดที่ผู้คนประชาชนได้เดินทางไปท่องเที่ยวในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก อีกทั้งเพื่อเป็นการยกระดับศักยภาพที่มีอยู่ของวัดในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงให้โดดเด่น สร้างความสนใจให้กับพุทธบริษัท รวมถึงนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศให้สนใจศึกษาทั้งความสวยงามด้านพุทธศิลป์และมองลึกเข้าไปถึงคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างลงตัว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง
2. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของวัดที่มีส่งผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง
3. เพื่อพัฒนารูปแบบวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาศักยภาพของวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง



1. การวิจัยนี้เป็นการศึกษาศักยภาพของวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขงในพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ 1) จังหวัดหนองคาย 2) จังหวัดนครพนม 3) จังหวัดมุกดาหาร 4) จังหวัดอุบลราชธานี และ 5) จังหวัดบึงกาฬ เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยกำหนดกรอบได้ดังนี้

1.1 สภาพปัญหาวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว

1.2 ปัจจัยที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง

2. แหล่งข้อมูลของการวิจัย ได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง ทั้ง 5 จังหวัด และการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว จำนวน 10 รูป/คน

3. กลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญซึ่งได้มาโดยเลือกแบบเจาะจงจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake Holder) ในการปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง

4. เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยประเด็นในการสัมภาษณ์ ในแต่ละประเด็นให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ตอบได้โดยอิสระ แบบสัมภาษณ์ให้มีโครงสร้าง 3 ส่วน คือ ส่วนหัวของแบบสัมภาษณ์ ส่วนเนื้อหา และส่วนท้ายของแบบสัมภาษณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาความ จากนั้นนำไปผนวกและสรุปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งจะใช้ในการสร้างเครื่องมือแบบสอบถาม การวิจัยในระยะที่ 2 ต่อไป

ระยะที่ 2 วิเคราะห์ศักยภาพของวัดที่มีส่งผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง

1. การวิเคราะห์ศักยภาพของวัดที่มีส่งผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขงผู้วิจัยดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ โดยได้ดำเนินการสอบถามโดยใช้แบบสอบถามนักท่องเที่ยวในวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินการ ดังนี้

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากร ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยววัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง ทั้ง 5 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดหนองคาย จำนวน 15,010 คน จังหวัดนครพนม จำนวน 16,010 จังหวัดมุกดาหาร จำนวน 13,014 คน จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 17,010 คน และจังหวัดบึงกาฬ 14,010 คน รวมจำนวน 75,054 คน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2560)



2.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัดที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย และเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างการวิจัยครอบคลุมทุกพื้นที่ผู้วิจัยจึงได้กระจายกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การเลือกแบบกำหนดโควตาของแต่ละจังหวัด (Quota Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยผู้วิจัยกำหนดได้ล่วงหน้า ได้จำนวน 382 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม ซึ่งแบ่งโครงสร้างเนื้อหาของแบบสอบถามออกเป็น 4 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะของแบบสอบถามในส่วนนี้จะมีลักษณะเป็นแบบกากบาท (Check List)

ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง 6 ด้าน มีลักษณะเป็นแบบมาตรวัดเจตคติตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert Scale) เพื่อวัดความคิดเห็นที่มีต่อเรื่องนี้แบ่งเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุดมาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด (Likert, R., 1932)

ตอนที่ 3 เป็นข้อคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับศักยภาพการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง 4 ด้าน มีลักษณะเป็นแบบมาตรวัดเจตคติตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert Scale) เพื่อวัดความคิดเห็นที่มีต่อเรื่องนี้แบ่งเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุดมาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ตอนที่ 4 เป็นข้อคำถามปลายเปิด เป็นข้อเสนอแนะการจัดการวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง

4. การวิเคราะห์ในทางสถิติ

4.1 สถิติพื้นฐาน ได้แก่ 4.1.1) ร้อยละ (Percentage) 4.1.2) ค่าเฉลี่ย (μ) 4.1.3) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) (บุญชม ศรีสะอาด, 2553)

4.2 สถิติที่ใช้ในการทดสอบประสิทธิภาพของเครื่องมือ

4.2.1 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) คำนวณจากสูตร (ยูทธ ไกยวรรณ, 2545)

4.2.2 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) คำนวณจากสูตร (บุญชม ศรีสะอาด, 2553)

4.2.3 สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน

4.2.3.1 วิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของปัจจัยและศักยภาพของการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง และผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ตัวชี้วัดที่ผ่าน คือ ระดับมากขึ้นไป โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป (บุญชม ศรีสะอาด, 2553)



4.2.3.2 สถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย 2 กลุ่ม โดยใช้ค่าที (t - test)

4.2.3.3 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One - way ANOVA) แล้วทดสอบด้วยค่าเอฟ (F - test)

ระยะที่ 3 พัฒนารูปแบบวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง

1. การวิจัยในระยะที่ 3 พัฒนารูปแบบวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง โดยดำเนินการ ดังนี้

1.1 นำตัวชี้วัดที่ผ่าน คือ ระดับมากขึ้นไป โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป มาวิเคราะห์สมการ เพื่อสร้างรูปแบบและยืนยันรูปแบบ

1.2 วิเคราะห์สมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดล โดย AMOS (Analysis of Moment Structures) เพื่อหาอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมของปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง

1.3 สร้างรูปแบบและยืนยันรูปแบบในการพัฒนาวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง จากผลการวิเคราะห์เชิงยืนยันโมเดล โดย AMOS (Analysis of Moment Structures)

ผลการวิจัย

1. การศึกษาศักยภาพของวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง มีตัวชี้วัดอันค้นพบจากการศึกษาทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) อาทิ เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์ (Interview) ผู้เชี่ยวชาญและผู้นำศาสนสถานรวมทั้งสิ้น 10 รูป/คน มี 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน และปัจจัยส่งเสริม จำนวน 6 ด้าน

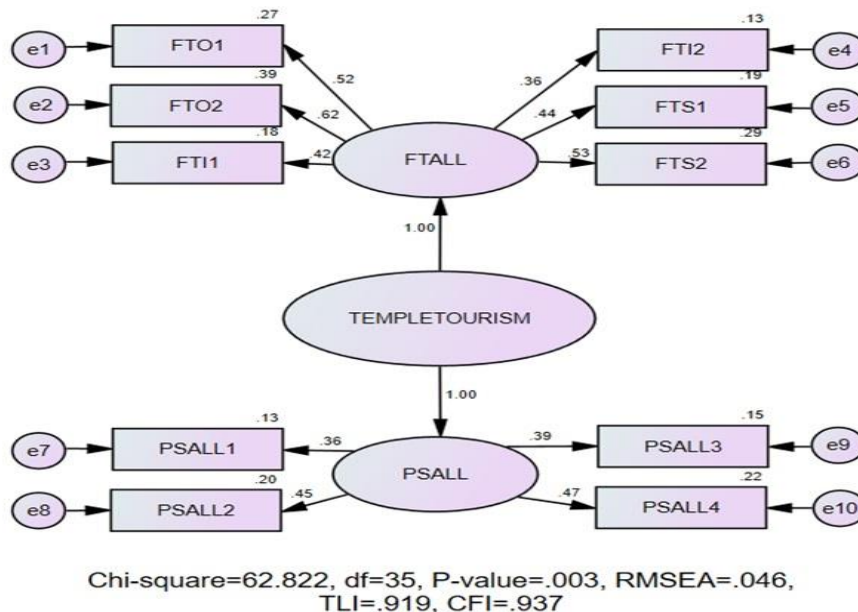
2. การวิเคราะห์ศักยภาพของวัดที่มีส่งผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง เพื่อค้นหาตัวชี้วัดปัจจัยที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและศักยภาพการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง มีตัวบ่งชี้ 4 ด้าน คือ 1) ด้านการจัดสถานที่ 2) ด้านการจัดสภาพสิ่งแวดล้อม 3) ด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตประชาชนในท้องถิ่น 4) ด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์

ส่วนข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า นักท่องเที่ยวที่เที่ยวในวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขงที่ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้นจำนวน 382 คน เมื่อจำแนกตามสถานที่ท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่อยู่ที่วัดหลวง อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี (ร้อยละ 20.94) รองลงมาคือ วัดยอดแก้วศรีวิชัย อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร (ร้อยละ 15.18) และน้อยที่สุด วัดอาฮงศิลาวาส อำเภอเมืองบึงกาฬ จังหวัดนครพนม



(ร้อยละ 02.36) เมื่อจำแนกตามเพศส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 56.02) รองลงมาคือเพศชาย (ร้อยละ 43.98) จำแนกตามอายุของนักท่องเที่ยวภายในวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 51 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 43.98) รองลงมาอายุระหว่าง 31- 50 ปี (ร้อยละ 24.87) และน้อยที่สุดคือช่วงอายุ 16 - 20 ปี (ร้อยละ 10.47) จำแนกตามระดับการศึกษาของนักท่องเที่ยวภายในวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่มีระดับการศึกษานุปริญญา/ปวส. ปริญญาตรี (ร้อยละ 45.81) รองลงมามีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 26.70) และน้อยที่สุดคือระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี (ร้อยละ 04.71) และเมื่อจำแนกตามอาชีพของนักท่องเที่ยวภายในวัดบนเส้นทางลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป เกษตรกรรม (ร้อยละ 51.83) รองลงมามีอาชีพพนักงานบริษัท ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว (ร้อยละ 25.65) และน้อยที่สุดคืออาชีพในบริษัททัวร์ (ร้อยละ 02.09)

3. การพัฒนารูปแบบวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง นำตัวบ่งชี้ที่ผ่านเกณฑ์ ระดับมากขึ้นไปจำนวน 75 ตัวบ่งชี้ ไปวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน หาค่าน้ำหนักของตัวบ่งชี้ โดยใช้การวิเคราะห์สมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโมเดล โดย AMOS (Analysis of Moment Structures) และสร้างรูปแบบวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ดี โดยพิจารณาจากค่าไค - สแควร์ (Chi - square) เท่ากับ 62.822 ค่าองศาอิสระ (df) เท่ากับ 35 ค่านัยสำคัญทางสถิติ (P = value) เท่ากับ 0.003 นั้นหมายถึง ค่าไค - สแควร์ ไม่นัยสำคัญทางสถิติ และค่าการคำนวณหาปริมาณที่เปลี่ยนแปลงจากการเปรียบเทียบระหว่างโมเดล (TLI) เท่ากับ 0.91 ซึ่งเกินเกณฑ์ที่กำหนดอยู่ที่ 0.90 แสดงว่าโมเดลได้รับการยอมรับ ค่าการเปรียบเทียบความเหมาะสมของโมเดลที่ศึกษา (CFI) เท่ากับ 0.93 ซึ่งเกินเกณฑ์ที่กำหนดอยู่ที่ 0.90 แสดงว่าโมเดลได้รับการยอมรับ และค่าความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าพารามิเตอร์ (RMSEA) เท่ากับ 0.046 และผู้วิจัยได้วิเคราะห์อิทธิพลหรือน้ำหนักของปัจจัยทั้ง 2 ด้านที่ส่งผลต่อรูปแบบวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง มีตัวชี้วัดได้แก่ 2 องค์ประกอบหลัก 10 องค์ประกอบย่อย และ 84 ตัวชี้วัดดังแผนภาพที่ 1



ภาพที่ 1 การวิเคราะห์สมการโครงสร้างทางปัจจัยที่เป็นรูปแบบวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัย เรื่อง “วัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง” พบประเด็นที่สำคัญสมควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ศักยภาพของวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง มี 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน และปัจจัยส่งเสริม

1.1 ปัจจัยภายนอก ซึ่งประกอบด้วยตัวบ่งชี้ จำนวน 2 ด้าน เรียงจาก คำน้ำหนักตัวบ่งชี้จากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว รongลงมา ด้านแรงจูงใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งปัจจัยดังกล่าวเป็นกระบวนการในการเกิดแรงจูงใจ ประกอบด้วย 1) การกระตุ้น เป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำให้มนุษย์เกิดแรงจูงใจ โดยนักวิชาการแบ่งการกระตุ้นออกเป็นสองลักษณะ คือ การกระตุ้นทางกาย และการกระตุ้นทางจิตใจ 2) การเกิดแรงขับเคลื่อน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิตยา เพ็ญศิริรักษา และสุรชาติ ณ หนองคาย กล่าวถึง การกระตุ้นจะทำให้เกิดผลสองประการ คือ 1) การกระตุ้นทางกายจะทำให้เกิดแรงขับเคลื่อน (Drive) ซึ่งถือว่าเป็นความต้องการ และ 2) การกระตุ้นทางจิตใจจะทำให้เกิดแรงชักจูง (Motive) ซึ่งถือว่าเป็นความอยาก และ 3) การเกิดเป้าที่ประสงค์ แรงขับเคลื่อนหรือแรงชักจูงที่เกิดจากการกระตุ้น ไม่ว่าจะเป็นการกระตุ้นอันเกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์กระทำให้เกิดต่อกายหรือต่อจิต จะขับเคลื่อนให้บุคคลกำหนดเป้าหมายที่จะให้เกิดการกระทำหรือพฤติกรรม



ที่จะบรรลุเป้าหมาย และเป้าหมายนั้นจะส่งผลให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ เช่น ความหิวเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดความต้องการ และความต้องการอันเกิดจากความหิวก็就会被นำมากำหนดเป้าประสงค์ คือ หายหิวหรืออิ่มแล้วแต่กรณีบุคคลจะนำเป้าประสงค์มาเป็นที่ตั้งในการกำหนดเป้าหมายของการกระทำหรือพฤติกรรม คือ ให้ได้มาซึ่งอาหาร เมื่อได้อาหารตามเป้าหมายก็จะนำมารับประทานจนบรรลุตามเป้าที่ประสงค์ ซึ่งอาจตั้งเป้าประสงค์ว่าได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม และนำเป้าประสงค์ไปกำหนดเป้าหมาย เพื่อกระทำการให้ได้มาซึ่งโล่เกียรตินิยมหรือสัญลักษณ์ที่แสดงถึงเกียรติยศตามที่บุคคลตั้งเป้าประสงค์ไว้ (นิตยา เพ็ญศิริ นภา และสุรชาติ ณ หนองคาย, 2554) อีกทั้ง ดำเกิง โภทอง และคณะ ได้มองว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มนุษย์ใช้เป็นกิจกรรมนันทนาการ การเรียนรู้ไปในโลกกว้างตลอดจนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว หรือการศึกษาดูงานในหน่วยงานบูรณาการหลากหลายรูปแบบ โดยอาศัยประสบการณ์ในการท่องเที่ยวกล่าวคือในการจำแนกจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว (Type of Destination) แหล่งท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่ม หรือประเภทของประสบการณ์ (Travel Experience) ที่นักท่องเที่ยวได้รับ (ดำเกิง โภทอง และคณะ, 2550)

1.2 ปัจจัยภายใน ซึ่งประกอบด้วยตัวบ่งชี้ จำนวน 2 ด้าน เรียงจากค่าน้ำหนักตัวบ่งชี้จากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว และด้านการบริการเสริมแหล่งท่องเที่ยว โดยมีหลักการสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวแบบ Eco Tourism คือ 1) การกำหนดขอบเขตของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว (Zoning or the various activities) โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย เช่น ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (Geographical Information System - GIS) 2) การควบคุมนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบนิเวศที่มีความเปราะบางทางธรรมชาติ (Fragile Ecosystem) โดยคำนึงถึงความสามารถในการรับนักท่องเที่ยวแต่ละพื้นที่ 3) การจัดเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับนักท่องเที่ยว ทั้งในแง่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและประสบการณ์การท่องเที่ยว เช่น การเล่าประวัติย่อ ๆ ของชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวก่อนหรือระหว่างการเดินทางไปถึงตลอดจนลักษณะที่สำคัญ ๆ ของพื้นที่นั้น ๆ (วรรณภา วงษ์วานิช, 2549) ทั้งนี้ มิศรา สามารถมองว่าแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ ได้แก่ การจัดการพื้นที่ท่องเที่ยว การสื่อความหมาย บริการความรู้ การส่งเสริมมาตรฐานที่พัก การบริการท่องเที่ยว การส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมและมีการป้องกันผลกระทบทางวัฒนธรรมหากกิจกรรมที่ทำเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนจะสามารถพัฒนานักกิจกรรมนั้นได้ (มิศรา สามารถ , 2543)

1.3 ปัจจัยส่งเสริม ซึ่งประกอบด้วยตัวบ่งชี้ จำนวน 2 ด้าน เรียงจากค่าน้ำหนักตัวบ่งชี้จากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านลักษณะแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว และด้านการส่งเสริมการตลาด แต่ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยวเป็นผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่รวมเอาสินค้าและบริการหลากหลาย จึงทำให้แหล่งเที่ยวมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 องค์ประกอบ



หรือ 3 A's ดังต่อไปนี้ 1) สิ่งดึงดูดใจของแห่งท่องเที่ยว (Attraction) เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้อยากเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวแล้วเกิดความประทับใจ อาจเป็นสิ่งที่ให้ความรู้หรือความเพลิดเพลินแก่นักท่องเที่ยว 2) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) เป็นปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยมีเส้นทางหรือเครือข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและปลอดภัย 3) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenity) เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้บริการนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้นอย่างประทับใจ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวอยากจะทำท่องเที่ยวในวันขึ้นหรือกลับมาเที่ยวซ้ำ ในโอกาสหน้าต่อไป (บุญเลิศ จิตต์วัฒนา, 2548)

2. ศักยภาพของวัดที่มีส่งผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง ซึ่งประกอบด้วยตัวบ่งชี้ มี 4 ด้านเรียงจากค่าน้ำหนักตัวบ่งชี้จากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตประชาชนในท้องถิ่น ด้านการจัดสถานที่ ด้านการจัดสภาพสิ่งแวดล้อม และด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ดังที่ วิภา ศรีระทุ ได้วางแผนทางเสริมสร้างศักยภาพองค์ประกอบการท่องเที่ยวซึ่งประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ คือ การดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะ หรือมีความเป็นเอกลักษณ์ 2) องค์ประกอบด้านการจัดการคือ ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ และบริเวณใกล้เคียง การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึง การจัดการควบคุมกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่ 3) องค์ประกอบด้านกิจกรรม และกระบวนการ คือ การพิจารณาเรื่องความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ โอกาสในการสร้างจิตสำนึก และการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม และ 4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม คือ การพิจารณาว่า องค์การและประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบใดบ้าง หรือสนใจที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นหรือไม่ (วิภา ศรีระทุ, 2551)

3. การพัฒนารูปแบบวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลัก 10 องค์ประกอบย่อย และ 75 ตัวชี้วัด ซึ่งโดยส่วนมากนักท่องเที่ยวจะสนใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวของวัดและผลการเรียนรู้ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา โดยท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมีความสนใจในการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเจริญจิตภาวนาและการเจริญปัญญา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่า ทางวัดได้จัดให้มีข้อมูลข่าวสาร สถานที่ และการแนะนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสม มีรูปแบบการฝึกอบรมด้านจิตใจที่ดี ซึ่งสิ่งที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการปฏิบัติ คือ การเห็นคุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์ การเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตใจและปัญญา การเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย การเห็นคุณค่าของการรักษาศีล การเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธ และสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และพระมหาเสรีชน นริสโร, 2556)



สรุป/ข้อเสนอแนะ

วัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง ให้ความสนใจกับกิจกรรมของวัดมากขึ้น อีกทั้งวัดก็พยายามจัดกิจกรรมทางศาสนาและก่อสร้างศาสนวัตถุเพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชนเช่นกัน ตัวอย่างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่พบเห็นได้ในวัด เช่น ศึกษาความเป็นมา ชมศิลปกรรม นมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำบุญทำทานตามความเชื่อฝึกปฏิบัติธรรมทำสมาธิเพื่อมาพักผ่อนหย่อนใจ พร้อมกับการชมทัศนียภาพของธรรมชาติ และการจับจ่ายซื้อสินค้าท้องถิ่นที่ผู้คนในชุมชนรอบข้างวัดนำมาจำหน่ายตามที่แต่ละวัดจะมีกิจกรรม เป็นต้น โดยการท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยรักษาสีงแวดล้อม กล่าวคือ เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมทำให้ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ เห็นคุณค่าของสิ่งแวดลอมที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นเหตุให้มีการมีการช่วยกันรักษาสภาพภูมิทัศน์ของสิ่งแวดลอมในชุมชน เพื่อสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้น และสามารถอาศัยรายได้จากการท่องเที่ยวมาสนับสนุนในการดูแลรักษาสีงแวดลอมของแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ อันเป็นการนำทรัพยากรการท่องเที่ยวมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

นอกจากนี้วัดยังเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยสภาพแวดลอมทางธรรมชาติที่สวยงาม สงบ สันโดชตามหลักพระพุทธศาสนา แม้ปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่ บทบาทของวัดยังคงมีค่อนข้างมาก คือเรื่องของการพัฒนาชุมชน การพัฒนาอาชีพและความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจซึ่งยังคงมีอยู่มีสื่อมคลายแต่อย่างใด วัดจึงมีบทบาทอย่างยิ่งในสังคมไทย ซึ่งแนวทางดังกล่าวสามารถนำไปเป็นแผนพัฒนาแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว ผู้นำศาสนสถาน หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ตอบสนองการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน จัดทำแผนงานโครงการ เพื่อพัฒนาวัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว ผู้นำศาสนสถาน หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการพัฒนาศาสนสถานการท่องเที่ยวเชิงพุทธ สร้างเป็นรูปแบบหรือโมเดลและตัวชี้วัดไปพัฒนาหรือทดลองใช้กับวัดหรือศาสนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ อีกทั้งไปประยุกต์เพื่อสร้างรูปแบบเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ ทั้งนี้ในการวิจัย ครั้งต่อไปการเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย ต้องมีวิธีการประสานงานเป็นอย่างดี และมีวิธีการเก็บข้อมูลอย่างเหมาะสม เพราะบางครั้งกลุ่มเป้าหมายอาจไม่ให้ความร่วมมือในการกรอกข้อมูลที่เป็นจริงทำให้ผู้วิจัยไม่ได้รับข้อมูลทางการวิจัยอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2560). ข้อมูลเชิงวิชาการการท่องเที่ยว. เรียกใช้เมื่อ 29 มกราคม 2560 จาก https://www.mots.go.th/old/more_news.php?cid=411



- ฉันทัท วรณณอม. (2552). ความหมายและความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. เรียกใช้เมื่อ 29 มกราคม 2560 จาก <https://tourismatbuu.wordpress.com>
- ดำเกิง โถทอง และคณะ. (2550). เส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศไทยกัมพูชา ลาว. ใน รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นิตยา เพ็ญศิริภา และสุรชาติ ณ หอนงคาย. (2554). พฤติกรรมองค์การและการจัดการทรัพยากรมนุษย์. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2553). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: เพรส แอนด์ ดีไซน์.
- พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทรเมือง. (2553). การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์. ใน วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผน และการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระมหาสุทธิย์ อาภากร (อบอู่) และพระมหาเสรีชน นริสโร. (2556). การพัฒนารูปแบบ และกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มานิช พรหมปญโญ. (2556). แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัด อุบลราชธานีเพื่อ รองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน. วารสารการบริการและการท่องเที่ยว, 8(2), 36-47.
- มิตรา สามารถ . (2543). การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงาน ปลัดกระทรวงมหาดไทย.
- ยุทธ ไกยวรรณ. (2545). พื้นฐานการวิจัย. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- วรรณ วังวานิช. (2549). ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรม.
- วิภา ศรีระทุ. (2551). ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์. ใน สารนิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุรศักดิ์ ศิลาวรรณา. (2550). การท่องเที่ยวและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บาทบาทของวัดใน เขตกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาวัดบวรนิเวศวิหารและวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม. ใน สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาศาสนศึกษา. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เอกรินทร์ พึ่งประชา. (2550). มรดกโลก มรดกแห่งมนุษยชาติ. กรุงเทพมหานคร : ปาเจรา.
- Likert, R. (1932). New Patterns of Management. New York: McGraw - Hill.